

Erken Cumhuriyet Döneminde Fransızcanın Bilgi ve Belge Yönetimi Alanına Etkisi: Mevzuat Bağlamında Bir Değerlendirme

Sinan SÜMBÜL*

Özet

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nde Fransızcadan yapılan en önemli sözlük çalışmalarından biri olan Kamus-ı Fransevi'de yer alan bilgi ve belge yönetimi alanı ile ilgili temel kavramların Türkçeye nasıl çevrildiği ve bu kavramların 1923-1950 arasındaki bilgi ve belge yönetimi alanı ile ilgili mevzuat düzenlemelerine nasıl yansıdığı ele alınmıştır. Makalede amaç, Osmanlı bürokrasisi üzerinde önemli etkisi olan Fransızcadan yapılan sözlük çalışmalarında bilgi ve belge yönetimi ile ilgili terimlerin nasıl alındığını ortaya çıkarmak ve bu terimlerin mevzuata nasıl yansıdığını inceleyerek bilgi ve belge yönetimi alanında kullanılan kavramların tarihsel gelişimine ışık tutmaktır. Makalenin hipotezi, Fransızcanın, 19. yüzyıl Osmanlı bürokrasisi üzerindeki etkisine binaen Türkçede yer alan bilgi ve belge yönetimi ile ilgili kavramlar üzerinde önemli bir etkisinin olduğudur. Makalede tarihsel yöntem kullanılmıştır. Çalışma sonucunda bilgi ve belge yönetimi alanında kullanılan kavramlar üzerinde Fransızcanın önemli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Fransızca, Bilgi ve Belge Yönetimi, Kamus-ı Fransevi, Mevzuat.

Language Interaction in the Field of Information and Document Management: The Impact of French on Scientific Concepts in the Early Republican Period

Abstract

This study examines how basic concepts related to information and document management in Kamus-ı Fransevi, one of the most important French dictionaries, were translated into Turkish and how these concepts were reflected in legislation related to the field of information and document management between 1923 and 1950. This article aims to reveal how the terms related to information and document management were taken from the French dictionaries, which had a significant impact on the Ottoman bureaucracy, and to shed light on the historical development of the concepts used in the field of information and document management by examining how these terms were reflected in the legislation. The hypothesis of the article is that the French had a significant impact on Turkish concepts of information and document management due to its influence on the Ottoman bureaucracy in the 19th century. In the article, historical method was used. This study determined that French has a significant impact on the concepts used in the fields of information and document management.

Keywords: Turkish, French, information and document management, Kamus-ı Fransevi, legislation.

*Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Bilgi Yönetimi ve Teknolojisi Anabilim Dalı, İstanbul / Türkiye, sinan.sumbul@istanbul.edu.tr.

ORCID ID: 0000-0002-7107-8927

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Sümbül, S. (2025). Erken Cumhuriyet Döneminde Fransızcanın Bilgi ve Belge Yönetimi Alanına Etkisi: Mevzuat Bağlamında Bir Değerlendirme, *Küllîye*, 6(2), 316-336. <https://doi.org/10.48139/aybukulliyeye.1672204>

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
8 Nisan 2025	24 Haziran 2025	Araştırma Makalesi	316-336
8 April 2025	24 June 2025	Research Article	

Extended Abstract

Language, as a dynamic and evolving entity, stands among the most vital tools of humanity and is a key trait that sets humans apart from other living beings. Since the relationship individuals forge with words shapes their subjective world of meaning, understanding this linguistic interaction is both crucial and necessary. In the 19th century, studies in Western lexicography intensified due to the growing influence of the French on Ottoman administration and social and cultural life. Foreign-language dictionaries used in the Ottoman Empire to facilitate comprehension of European languages played a crucial role in the period's scientific and cultural developments.

One of the most notable dictionary works of the period is the *Kamus-ı Fransevî*, authored by Şemsettin Sami, a renowned linguist, writer, and intellectual. Although this French–Ottoman Turkish dictionary, created to facilitate understanding of one of the Western languages that greatly influenced the Ottoman Empire, is well examined, there is a notable gap in the literature regarding the treatment of terms related to information and records management. Specifically, insufficient information exists on how such terminology was interpreted and reflected in Ottoman legislation concerning information and records management. This deficiency constitutes the main research problem of the study.

This article aims to elucidate how terminology related to information and records management, found in *Kamus-ı Fransevî*, one of the most influential French–Ottoman dictionaries of the late Ottoman period, which profoundly impacted both bureaucracy and socio-cultural life, was adopted and how these terms were reflected in Ottoman legislation. The secondary objective of this study is to trace the bilateral interaction of concepts by examining the historical development of terminology used in the field of information and records management.

Another aim of this article is to assess the influence of French, given its profound impact on Ottoman bureaucracy and socio-cultural life, on the Republic of Turkey through concepts that appear in the field of information and records management legislation. This study utilized historical methodology and documentary screening techniques to trace how these concepts evolved from their Ottoman origins into the Turkish Republic's legal framework.

In this article, in order to identify the legislative arrangements, searches were made using keywords on the website of the Official Gazette. It was examined whether the French concepts whose dictionary meanings were determined in *Kamus-ı Fransevi* were included in the legislation elements identified as a result of the searches made with the relevant terms and how the terms of information and records management changed and developed were evaluated.

As a result of the study, it was found that 12 out of 39 concepts commonly used in the field of information and records management were taken from French, and 5 of these terms appeared in Turkish legislation between 1923 and 1950. Considering French's substantial influence on Ottoman bureaucracy and socio-cultural life its impact on early

Republican legislation in information and records management is expected. However, today, over a century after the founding of the Republic of Türkiye, it is essential to translate scientific terminology into Turkish and prioritize the use of Turkish-origin terms, especially in fields such as information and records management.

Giriş

Görsel iletişim tekniklerinin giderek geliştiği ve yaygınlaştığı günümüzde sözlü iletişimin oynadığı rol de değişime uğramaktadır. Sözlü iletişimin temel aracı olan dil (lisan) esasen değişen ve gelişen bir varlıktır. Tarih boyunca dil, insanlar için en önemli iletişim araçlarından biri olmuştur ve insanı diğer canlılardan ayıran özelliklerin başında gelmektedir. İnsanın kelimelerle olan ilişkisi onun anlam dünyasını şekillendirmektedir. Bu sebeple dildeki değişim ve etkileşimleri ortaya çıkarmak önemli ve gerekli bir hal almaktadır.

Bir dildeki kelimeleri bir araya getiren ve onları açıklayan eserlere sözlük/lügat denir. Sözlük kelimesi, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2025). Sözlüğün Arapça karşılığı olan lügat kelimesi ise “kelime”, “dil/lisan” ve “bir dilin kelimelerini belli bir sıraya göre ele alıp anlam veren eser” manalarına gelmektedir (Kubbealtı, 2025). Arapçada asıl anlamı “okyanus” demek olan ve kazandığı mecaz anlamı ile sözlüğü ifade eden “kamus” kelimesi de Türkçede “sözlük” anlamında yaygın olarak kullanılmıştır (Akalin, 2010, s. 162). Ayrıca “tuhfe” ve “mucem” kelimeleri de sözlük anlamında kullanılmıştır (Akalin, 2010, s. 166-167). Dünyada bilinen en eski sözlük, M.Ö. 3000’li yıllarda Sümer dilinde yazılmıştır (Durmuş, 2009, s. 398). Kil tabletlere yazılan bu sözlüğün bazı parçaları bugün British Museum’da bulunmaktadır. Ayrıca Çince ve Yunanca kaleme alınan erken tarihli bazı sözlükler olduğu bilinmektedir. Ancak modern sözlüklere benzer ilk örnek, İskenderiye Kütüphanesinin yöneticisi Bizanslı Aristophanes’in hazırladığı sözlüktür (Durmuş, 2009, s. 398).

İslam dünyasında ilk sözlük çalışmalarının Kur’an’da yer alan ve anlamı bilinmeyen kelimeleri açıklığa kavuşturma çabaları ile başladığı kabul edilir (Durmuş, 2009, s. 398). Sözlük çalışmalarının bizim tarihimizdeki bilinen en eski örneği ise Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Divan-ı Lügati’t-Türk’tür. Araplara Türkçenin zenginliğini göstermek amacı ile yazılan bu eser gibi tarih boyunca ülkeler arasında uzun zamana yayılan ilişkilerin sonucu olarak farklı dilleri anlama ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti’nde de farklı ülkelerle ilişkilerin kurulması ve gelişmesi sonucunda sözlük çalışmaları yapılmıştır. Osmanlıların etkileşim içinde girdiği ilk Batılı devletlerden biri Fransa olmuştur. Osmanlı Devleti’nin Fransa ile olan ticari ve diplomatik ilişkileri 16. yüzyıla dayanmaktadır (Kuşçu & Yağlı, 2022, s. 471). Bu ilişkiler neticesinde Fransa’da, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi üzerine çeşitli adımlar atıldığı, yükselme dönemini yaşayan Osmanlı Devleti’nde ise Fransızcanın öğretilmesine gereksinim duyulmadığı görülmektedir (Kuşçu & Yağlı, 2022, s. 471). Ancak 19. yüzyıla

gelindiğinde Fransızca, Osmanlı aydınlarının Batıyı tanımak için başvurduğu bir iletişim aracı haline gelmiş, ticaret ve diplomasinin yanı sıra eğitimin, basın, edebiyatın ve sanatın dili olmuştur (Kuşçu & Yağlı, 2022, s. 475). Fransızcanın Osmanlı bürokrasisi, eğitim ve kültür hayatı üzerindeki etkisi Tanzimat döneminden itibaren artarak devam etmiş ve Osmanlı Hariciye Nezaretinin yazışma dili Fransızca olmuştur (Günalan & Çiçek, 2017, s. 122). Ancak bürokratik yazışmalarda kullanılan yabancı dil ve kavramlar tam anlaşılamadığından veya kelimelere farklı anlamlar yüklendiğinden bazı problemlerin yaşanmasına sebep olmuş ve 1915 yılında Maarif Nezâreti tarafından bir tebliğ hazırlanarak yazışmaların Türkçe ibareler ile yapılması ve kullanılan yabancı kavramların, Türkçelerini gösteren listeler hazırlanması gerektiği ifade edilmiştir (Günalan & Çiçek, 2017, s. 124-125).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı'nın (1839) ilanından sonraki süreçte Batılılaşma konusunda Avrupa ülkelerine karşı duyulan ilginin bir tezahürü olarak sözlük çalışmaları yapılmaya başlamış ve özellikle Fransızca-Türkçe sözlükler, Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki güçlü ilişkilerin sonucu olarak önem kazanmıştır (Erciyas, 2022, s. 71).

Bu dönemde Batı dilleri ile ilgili sözlük çalışmaları çoğunlukla yabancı yazarlar ya da azınlıklara mensup yazarlar tarafından yapılmıştır. Bu sözlük çalışmalarına örnek olarak; Georges Rhasis tarafından hazırlanan *Vocabulaire François-Turc* (1828), Artin Hindoğlu'nun hazırladığı *Theoretisch-praktische Türkische Sprachlehre für Deutsche* (1829), Alexandre Handjeri tarafından hazırlanan *Dictionnaire Français-Arabe-Persan Et Turc* (1840), meşhur İngiliz dilbilimci ve şarkiyatçı James William Redhouse tarafından hazırlanan *Müntehabât-ı Lugât-ı Osmâniyye* (1853) ile *An English and Turkish Dictionary* (1857), N. Mallouf tarafından hazırlanan *Dictionnaire Turc-Français* (1863), O De Schlechta-Wssehrd tarafından hazırlanan *Manuel Terminologique, Français-Otoman* (1870) gösterilebilir (Erciyas, 2022, s. 72).

1882 yılında Tanzimat sonrası Türk edebiyatının en önemli isimlerinden biri sayılan yazar, gazeteci ve dil bilgini Şemsettin Sami (1850-1904) ilk sözlük çalışması *Kamus-i Fransevi*'yi (Şemsettin Sami, 1882) kaleme almıştır.

Çalışmada, Şemsettin Sami tarafından kaleme alınan *Kamus-ı Fransevi*'de yer alan bilgi ve belge yönetimi alanıyla ilgili temel kavramların anlamları incelenerek bu kavramların 1923-1950 yılları arasındaki bilgi ve belge yönetimi ile ilgili mevzuata nasıl yansındıkları değerlendirilmiştir.

Literatür Değerlendirmesi

Bir ulus için en önemli şeylerin başında dil gelmekte ve sözlükler de o dilin hazinesi olarak kabul edilmektedir (Tosun, 2019, s. 371). Bir bilim alanındaki kavramlar ise o bilim dalının kuramsal yapısının oluşmasında temel yapı taşı işlevini üstlenmekte ve bilimsel çalışmalar ağırlıklı olarak ilgili bilim alanındaki kavramlar ile yapılmakta olduğundan bilimsel gelişmelere önemli katkılarda bulunmaktadır (Üstün, 2011, s. 5). Herhangi bir bilim dalında çatı kavram ve bu çatı kavramın ilişkili olduğu yapı doğru açıklanmadığı zaman diğer alt kavramların da anlam kaybına uğraması muhtemeldir

(Rukancı & Anameriç, 2021, s. 92). Bu sebeple bilimsel kavramların doğru açıklanması bilim dalları açısından çok büyük önem taşımaktadır. Kavramların, bir bilim dalı için taşıdığı önemi göz önüne alarak yapılan çeşitli çalışmalar olmuştur. Bu konuda en önde gelen çalışmalardan biri Raymond Williams tarafından yazılan “Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı” adlı çalışmadır. Eserde, sosyal hayatta yaşanan değişimlerin dil üzerindeki etkisi kavramların zaman içinde geçirdiği anlam değişiklikleri üzerinden ele alınmaktadır (Williams, 2005).

Bu konudaki diğer bir önemli çalışma ise Reinhart Koselleck tarafından kaleme alınan “Kavramlar Tarihi Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatik Üzerine Araştırmalar” adlı eserdir. Eserde, kavramlar tarihinin teorisi ve yöntemi hakkında derinlemesine bilgiler verilmektedir. Kavramlar tarihi, dilde yaşanan değişimler, kavramların zamanla ilişkisi, kavramlardaki tarihsel değişimin zamansal yapılarına dair önemli bilgiler içeren eserde ayrıca dilin dönüşümü ile toplumsal dönüşüm arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır (Koselleck, 2020).

Türkiye’de kavramlar konusundaki alan yazınında ilk akla gelen çalışmalardan biri İhsan Sezal tarafından hazırlanan “Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar” adlı çalışmadır. Sosyal bilimler sahasındaki temel kavramları ele alan eser, bu alanda önemli bir boşluğu doldurmuştur (Sezal, 1981).

Türkiye’de kavram tarihçiliği konusunda dikkat çeken önemli iki çalışma Doğan Özlem tarafından yapılmıştır. Bunlardan ilki 2003 yılında “Kavramlar ve Tarihleri 1” adı ile basılan eserdir (Özlem, 2003). Diğer çalışma ise “Kavramlar ve Düşünce Tarihi Çalışmaları Kavramlar ve Tarihleri 2” adlı eserdir (Özlem, 2006).

Bilgi ve belge yönetimi alan yazınında kavramlar konusunda yapılan ilk çalışmalar Osmanlı Arşivlerine ilişkin hazırlanmış sözlük ve rehber çalışmalarıdır. Bunlardan ilki, araştırmacıların uzmanlık alanlarına göre Osmanlı arşivinden nasıl yararlanabileceklerini gösteren “Muhteva Bakımından Başvekâlet Arşivi” adlı rehberdir (Sertoğlu, 1955).

Kütüphanecilik konusundaki ilk sözlük çalışması ise “Dört Dilde Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü”dür. Ülkemizde bu alandaki ilk sözlük çalışması olarak dikkat çeken eser, UNESCO’nun yardımıyla Milli Kütüphane tarafından hazırlattırılmıştır. Eserde, kütüphanecilik ile ilgili İngilizce, Fransızca, Almanca ve Türkçe kavramlar yer almaktadır (Lemaitre & Thompson, 1959).

Bu alandaki diğer bir eser “Kütüphanecilik Terimleri” isimli çalışmadır. Kütüphanecilik konusundaki kavramların yalnızca anlamlarını vermekle yetinmeyen aynı zamanda kavramlar ile ilgili açıklamalar yapılan çalışma İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından 1973 yılında basılmıştır (Alpay, 1973).

1974 yılında hazırlanan “Kitaplıkbilim Terimleri Sözlüğü” (Yurdadoğ, 1974) konu ile ilgili bir diğer örnek çalışmadır.

1978 yılında yayımlanan “Arşiv Terimleri ve Deyimleri” isimli makalede konu ile ilgili İngilizce, Fransızca, Almanca ve Türkçe kavramlara yer verilerek detaylı açıklamalar yapılmıştır (Çetin, 1978).

1979 yılında Atilla Çetin'in hazırlamış olduğu “Başbakanlık Arşivi Kılavuzu” adlı eser Osmanlı Arşivlerine ilişkin hazırlanmış rehber niteliğinde bir çalışmadır (Çetin, 1979).

Osmanlı Arşivindeki tasnif işlemlerine bağlı olarak “Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi” (1992, 2000, 2010, 2017) adlı rehber niteliğindeki çalışmalar yapılmaya devam etmiştir (Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2025).

1994 yılında Mübahat S. Kütükoğlu tarafından kaleme alınan “Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)” adlı eser alanı için çok önemli bir boşluğu doldurmuştur. Osmanlı arşivinde yer alan belgelerin açıklamalarını ve kullanım alanlarını örnekleri ile beraber ortaya koyan eser, günümüzde de alana ilgi duyanların yararlandığı en önemli eserlerden biri olma özelliğini korumaktadır (Kütükoğlu, 1994).

1995 yılında hazırlanan “Arşivcilik Terimleri Sözlüğü” Türkçenin yanı sıra konu ile ilgili kavramların Almanca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Hollandaca, Rusça, İspanyolca dillerindeki karşılıklarına yer vererek oldukça kapsayıcı bir yaklaşım ortaya koymuştur (Ataman, 1995).

“Arşivciliğe Kavramsal Yaklaşım” adlı çalışmada gelişen bilgi teknolojileri ile arşivlerin yeniden yapılanma sürecine girdiği ve bu değişimle birlikte arşivciliğe ait geleneksel tanım ve kavramlara yenilerinin eklendiği belirtilerek arşivcilik ile ilgili temel kavramlar açıklanmıştır (Rukancı & Anameriç, 2009).

2007 yılında Hayrettin Gültekin'in hazırladığı “Osmanlıca Tapu Terimleri Sözlüğü” de Osmanlı dönemi tapu belgeleri hakkında verdiği bilgiler açısından önemli bir çalışmadır (Gültekin, 2007).

2009 yılında hazırlanan “Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü” bu konudaki diğer bir çalışma olmuştur. Alfabetik düzende hazırlanan eserde, göndermeler yapılarak kavramların birbirleriyle olan ilişkileri ortaya konulduğu gibi kavramların İngilizce karşılıklarına da yer verilmiştir (Karakaş vd., 2009).

2019 yılında yapılan diğer bir çalışmada, Meral Alpay'ın Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü'nde yer alan kavramlardan seçilen 32 tanesinin ilk dört harfe bağlı kalınarak etimolojik değerlendirmesi yapılmıştır (Tosun, 2019).

2023 yılında hazırlanan “Arşiv Terimleri” isimli eser alandaki en güncel çalışmalardan biridir. Alfabetik düzende hazırlanan eserde, kavramların İngilizce ve Fransızca karşılıklarına da yer verilmiştir (Rukancı vd., 2023).

Bu çalışmaların yanı sıra ansiklopedik tarzdaki eserlerde de arşivcilik ve kütüphanecilik konusundaki kavramların açıklamalarını bulmak mümkündür. Bu konuda özellikle Türkiye Bilimler Akademisi Başkanlığı tarafından hazırlanan “Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü” bilimsel kavramlar konusundaki önemli çalışmalardan biridir (TÜBA, 2025).

Problem, Amaç ve Yöntem

19. yüzyılda Fransızcanın Osmanlı bürokrasisi ile sosyal ve kültürel hayatı üzerindeki artan etkisinin bir sonucu olarak sözlük çalışmaları yapılmıştır. Bu sözlük çalışmalarının en önemlilerinden biri dönemin meşhur dil bilimci, yazar ve düşünce adamı Şemsettin Sami tarafından hazırlanan Kamus-ı Fransevi'dir. Osmanlı Devleti'nde büyük bir etkiye sahip Batı dillerinden olan Fransızcadan yapılan önemli bir sözlük çalışmasında bilgi ve belge yönetimi ile ilgili terimlerin nasıl anlamlandırıldığı ve bu terimlerin bilgi ve belge yönetimi ile ilgili mevzuata nasıl yansıdığı konusunda literatürde yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu konulardaki bilgi eksikliği çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

Makalenin amacı, Osmanlı Devletinin son döneminde gerek bürokrasi gerek sosyal ve kültürel hayat üzerinde önemli bir etkisi bulunan Fransızcadan yapılan en önemli sözlük çalışmalarından biri olan Kamus-ı Fransevi'deki bilgi ve belge yönetimi ile ilgili terimlerin nasıl alındığını ortaya koymak ve bu terimlerin mevzuata nasıl yansıdığını inceleyerek bilgi ve belge yönetimi alanında kullanılan kavramların tarihsel gelişimine ışık tutarak ikili ilişkilerde etkileşimi ortaya koymaktır. Makalenin diğer bir amacı da Osmanlı Devletinde bürokrasi ile sosyal ve kültürel hayatı üzerinde önemli bir etkisi bulunan Fransızcanın Türkiye Cumhuriyetine etkisini bilgi ve belge yönetimi mevzuatında kullanılan kavramlar üzerinden değerlendirmektir.

Makalede tarihsel yöntem ile belgesel tarama tekniği kullanılmıştır. Kamus-ı Fransevi'de yer alan ve bilgi merkezlerinde sık kullanılan temel kavramlar seçilmiştir. Bu kavramlar alfabetik olarak şu şekildedir: Arşiv/hazine-i evrak, arşivci/hazine-i evrak muhafızı, ayırma/tefrik, ayıklama, belge/evrak, bibliyografya, bütçe, cilt, defter, derme/koleksiyon, dizin/indeks, dosya, imha etme, katalog, kataloglama, kitap, kütüphane, kütüphaneci/hafız-ı kütüb, müellif/yazar, nüsha, okuma/kıraat, okuyucu/kari, ödünç verme/iare, sınıflama/tasnif, süreli yayın/neşriyat-ı mevkute, yazma eser. Belirlenen bu kavramların Kamus-ı Fransevi'deki anlamları incelenmiştir. Daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde bilgi ve belge yönetimi alanının temelini oluşturan, arşivcilik ve kütüphanecilik uygulamalarının yasal zeminini incelemek amacı ile 1923-1950 yılları arasında konu ile ilgili mevzuat düzenlemelerinin neler olduğu tespit edilmiştir. Mevzuat düzenlemelerini tespit etmek için belirlenen anahtar kelimeler ile Resmi Gazete'nin web sayfasında aramalar yapılmıştır. Cumhuriyetin erken dönemindeki arşivcilik ve kütüphanecilik alanındaki mevzuat düzenlemelerinin neler olduğunu tespit etmek için kullanılan anahtar kelimeler şunlardır: arşiv, arşivci, ayırma/tefrik, cilt, defter, dergi, derleme, dizin/indeks, dosya, evrak, evrak-ı perişan, evrak mahzeni, gazete, hazine-i evrak, imha, katalog, kitap, kütüphane, kütüphaneci, müellif, mütercim, kıraat, okuma, okuyucu/kari, ödünç/iare, sınıflama/tasnif, süreli yayın/neşriyat-ı mevkute/mecmua, tercüme, yazar/müellif, yazı, yazma eser. İlgili terimlerle yapılan aramalar sonucunda tespit edilen mevzuat unsurlarında Kamus-ı Fransevi'de sözlük anlamı tespit edilen Fransızca kavramların yer alıp-almadığı incelenmiş ve bilgi ve belge yönetimi terimlerinin nasıl değişim ve gelişim gösterdiği değerlendirilmiştir.

Kamus-ı Fransevi'de Yer Alan Bilgi ve Belge Yönetimi ile İlgili Kavramlar

19. yüzyılda Osmanlı Devleti üzerinde en önemli etkiye sahip Batı dili Fransızcadır (Kuşçu & Yağlı, 2022, s. 475). Fransızcanın önemine binaen çeşitli sözlük çalışmaları yapılmıştır. Şemsettin Sami tarafından hazırlanan Kamus-ı Fransevi dönemin en önemli sözlük çalışmalarından biri olmuştur. Fransızcanın bilgi ve belge yönetimi üzerindeki etkisini görebilmek amacı ile bu alandaki kavramların Türkçeye nasıl çevrildiği ve bilgi ve belge yönetimi alanına nasıl yansıdığı incelenmiştir. Yukarıda belirtilen bilgi ve belge yönetimi terimlerinin Kamus-ı Fransevi'deki anlamları incelenmiş ve aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tabloda, kavramlar 26 madde olarak sıralanmasına rağmen aynı anlamda kullanılanları ile birlikte toplamda 39 tane kavramın anlamı yer almaktadır.

Tablo 1 Kamus-ı Fransevi'deki Bilgi ve Belge Yönetimi ile İlgili Kavramlar

No	Kavram	Fransızca Karşılığı	Kamus-ı Fransevi'deki anlamı
1.	Arşiv/Hazine-i evrak	Archives	Evrâk ve senedât ve defter-i mühimme; Hazine-i evrâk, defterhâne (s. 112)
2.	Arşivci/Hazine-i evrak muhafızı	Archiviste	Hazine-i evrâk muhafızı, defterhâne nazırı (s. 112)
3.	Ayırma/Tefrik	Segregation	Toptan bir kısmın tefriki, ifraz (s. 1435).
4.	Ayıklama	Elimination	İhrac, def (s. 623).
5.	Belge/Evrak	Document	Delil, hüccet, burhan, ispata yarar alamet (s. 580).
6.	Bibliyografya	Bibliographie	Kitaplar hakkındaki malumat; kitaplar hakkında malumat tahriri (s. 197).
7.	Bütçe	Budget	Bir devletin veya bir idarenin senevi varidat ve mesarifi muvazenesi, bütçe, bir aile veya adamın muvazene-i varidat ve mesarifi (s. 254).
8.	Cilt	Reliure	Kitap teclidi, mücellitlik (s. 1348).
9.	Defter	Registre	Mukavelat vesair muamelatın kaydına mahsus umumi ve resmi defter (s. 1341).
10.	Derme/Koleksiyon	Collection	Bir cinsten şeyler cemi, mecmua, takım (s. 369).
11.	Dizin/İndeks	Index	kitap fihristi; Roma'da tedavülü Papa tarafından memnu kitaplar defteri (s. 881).
12.	Dosya	Dossier	Evrak destesi; bir madde hakkında olan evrakın mecmuu (s. 586)
13.	İmha etme	Destruction	Harap, harabiyet, tahrip, mahv, izmihlal (s. 549)
14.	Katalog	Catalogue	Defter, defter-i esami (s. 297).

15.	Kataloglama	Cataloguement:	Defter ediş, kaydı esami edip bir defter tertip ediş (s. 297).
16.	Kitap	Livre	Kitab, sefer; mufassalca telif; fasıl, bâb, defter, sefer, kitap; tüccar defteri (s. 964).
17.	Kütüphane	Bibliotheque	Kütüphane, darülkütüb, kitap dolabı, Bir yere cem olunmuş kitaplar (s. 198).
18.	Kütüphaneci/Hafız-ı kütüb	Bibliothequaire	Kütüphane kitaplarının hıfz ve idaresine memur olan adam, hafız-ı kütüb, kitapçı başı (s. 198).
19.	Müellif/Yazar	Auteur	Fail, bâis, müsebbib, hâlik; mevcud; nâkil; muharrir, müellif, musannif, nâzım, mürettib; telif, kitap (s. 145).
20.	Nüsha	Copie	Nüsha, suret; mamulat-ı suniyeden birinin suret ve taklidi; meşk kağıdı; dizilmek için mürettibin eline verilen müsvedde yahut matbu kağıt (s. 426)
21.	Okuma/Kıraat	Lecture / Lire	Okumak, kıraat; okunacak şey, kıraate mahsus kitap (s. 948). Okumak, kıraat ve tilavet etmek; mütalaa etmek; (mec) keşfetmek, gizli bir şeyi anlamak (s. 961).
22.	Okuyucu/Kari	Lecteur/ trice	Okuyucu, kari; kıraat memuru (s. 948)
23.	Ödünç verme/İare	Preter:	Ödünç vermek, ariyeten vermek, ikraz etmek (s. 1258).
24.	Sınıflama/Tasnif	Classification / Classment	Sınıflara taksim, bir şeyin sınıf itibariyle taksimi (s. 354).
25.	Sürelî yayın/ Neşriyat-ı mevkute	Periodique	Mukannen vakitte devrini icra edip zuhur eden, devri, mukannen (publications) yevmi intişarları mukannen kütüb ve resâil ve gazeteler, neşriyât-ı mevkute (s. 1178).
26.	Yazma eser	Manuscrit	El ile yazılmış kitap (s. 994).

Arşiv ve Kütüphane Hizmetlerine İlişkin Mevzuatta Yer Alan Kavramların Analizi

Mevzuat, bir ülkedeki yetkili makamlar tarafından hukukun dayanağı olarak ortaya konulan yazılı hukuk kaynaklarının tamamını ifade eder (Özekes, 2024). Kamu düzeninin sağlanması, toplumsal yaşamın, sosyal ve kültürel hayatın sınırlarının çizilmesi, bireysel hak ve özgürlüklerin belirlenmesi mevzuat düzenlemeleri ile gerçekleşmektedir. Bu açıdan bakıldığında bilim dallarının şekillenmesi, yetki alanlarının belirlenmesi de mevzuat çerçevesinde olmaktadır. Tarihsel süreçte bilim dallarının gelişimini ve

geçirdikleri değişimi mevzuat düzenlemeleri üzerinden incelemek mümkündür. Bu bağlamda bilgi ve belge yönetimi bilim alanının tarihsel gelişimini anlayabilmek için bu alanın temelini oluşturan arşivcilik ve kütüphanecilik alanlarındaki mevzuat düzenlemelerini değerlendirmek gerekmektedir. Bu değerlendirmeyi yaparken arşivcilik ve kütüphanecilik ile ilgili kavramları merkeze almak ve onların nasıl alındığını ve hangi anlamda kullanıldığını ortaya koymak, bilgi ve belge yönetimi bilim alanının tarihsel gelişimini göstermesi açısından önemlidir.

Cumhuriyetin ilanı ile başlayan süreç pek çok yeniliği beraberinde getirirse de özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında üretilen belgelerde Osmanlı Devleti'nden devralınan bürokratik kültürün devam ettirildiği görülür (Çiçek, 2017). Bürokratik kültürün yanında Osmanlı Devletinden devralınan kurumlarda da devamlılığın sağlandığı görülmektedir. Bu bağlamda 1850'de hizmete sokulan ve Osmanlı dönemindeki arşiv vesikalarının bir araya toplandığı Hazine-i Evrak, Cumhuriyet döneminde başbakanlığa bağlı olarak yapılandırılmış ve 1923 yılında Hazine-i Evrak Mümeyyizliğine, 1933'de ise Başvekalet Evrak ve Hazine-i Evrak Müdürlüğüne dönüştürülmüştür (Aktaş & Halaçoğlu, 1992, s. 123).

Arşivler konusunda olduğu gibi kütüphaneler konusunda da değişimler yaşanmıştır. 1920 yılında Maarif Vekâleti içinde Hars Dairesi adı altında bir birim oluşturularak kütüphaneler bu daireye bağlanmıştır. 1926 yılında Hars Dairesi kapatılarak kütüphaneler müdürlüğü kurulmuştur (Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2025). 1934 yılında hem arşivcilik hem de kütüphanecilik alanını etkileyen Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu çıkarılmıştır. 1950 yılına kadar geçen süreçte arşivcilik konusundaki yasal düzenlemelerin daha çok başbakanlık kararnameleri şeklinde olduğu görülmektedir. O günden bugüne arşivler konusunda bir kanun çıkarılamamış olması, Türk arşivciliğinin yasa ile belirlenmiş sağlam bir zemine oturmasını engellemiştir (Keskin, 2016, s. 13). Bir ülkede bağlayıcı bir arşiv kanununun olmayışı arşiv işlemlerinin yürütülmesine yönelik bütün uygulama alanlarında olumsuzlukların yaşanmasına sebep olabilmektedir (Keskin, 2013, s. 6). Bu sebeple milli bir arşiv kanununun çıkarılması, Türk arşivciliği için çözülmesi gereken en öncelikli sorunlardan biridir (Keskin, 2016, s. 13).

Kütüphanecilik konusunda ise talimatname ve yönetmelik şeklinde mevzuat unsurlarının olduğu görülmektedir. Her ne kadar 1950 yılında Milli Kütüphanenin kurulması hakkında kanun çıkmış olsa da bu alandaki tek kanun bu olmuştur. Günümüze kadar kütüphaneler konusunda bir yasa çıkarılamamış olması arşivler konusunda olduğu gibi bu alanda çözülmesi gereken sorunların başında gelmektedir.

Erken Cumhuriyet dönemi olarak nitelendirilen 1923-1950 yılları arasında yaşanan değişimler ve kurumların yeniden yapılandırılması beraberinde mevzuat düzenlemelerini de getirmiştir. Bu sebeple 1923-1950 yılları arasında bilgi ve belge yönetimi alanının temelini oluşturan arşivcilik ve kütüphanecilik konusundaki mevzuat düzenlemelerinin neler olduğu tespit edilerek arşivcilik ve kütüphanecilik alanları ile ilgili seçilen kavramlardan Kamus-ı Fransevi'de bulunanlar, mevzuatta yer alıp almamalarına ve kullanım alanlarına göre değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında ulaşılan ilk mevzuat düzenlemesi 1925 yılında çıkarılan, “Muallim Mekteplerinde Tedris Aletleriyle Kütüphanelerin Ne Suretle Muhafaza Edileceklerine Dair Daire-i Aidesince Tanzim ve Müdürler Encümeninde Kabul Edilen Talimatnameler” başlıklı talimatname olmuştur. “Tedris Aletleri” ve “Kütüphaneler” olmak üzere iki bölümden oluşan bu talimatnamenin, “Kütüphaneler” başlığı altında yayımlanan ikinci bölümünde (22-33 maddeleri) yer alan kavramlar ile diğer mevzuat unsurlarındaki kavramlar kronolojik ve alfabetik sırada aşağıda verilmiştir.

Tablo 2 Mevzuatta Yer Alan Bilgi ve Belge Yönetimi ile İlgili Kavramlar

No	Yıl	Mevzuat Düzenlemesi	Kavramlar
1	1925(a)	Muallim Mekteplerinde Tedris Aletleriyle Kütüphanelerin Ne Suretle Muhafaza Edileceklerine Dair Talimatname	Cilt, hafız-ı kütüb, kitap, kütüphane, müellif, tasnif, yazma kitap
2	1925(b)	Kütüphane Fişleri Hakkında Tamim	Cilt, evrak-ı perişan, fihrist, kitap, kütüphane, koleksiyon, müellif, tasnif, yazma eser
3	1932	Dairelerin Evrak Hazinelelerinde Birikmiş Olan Resmî ve Tarihi Vesikaların Bir Araya Toplanarak Korunması ve Sınıflara Ayrılması İçin Kullanılacak Memurlara Ait Bağlı Kadronun Tasdiki Hakkında Kararname	Evrak hazinesi (arşiv deposu), sınıflara ayrılma
4	1934(a)	Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu	Cilt, defter, evrak, katalog, kitap, kütüphane, mecmua, nüsha, tasnif
5	1934(b)	Resmî Evrak ve Defterlerden Lüzumsuz Olanların Ne Suretle Yok Edileceğine Dair Kararname	Ayırma, defter, dosya, evrak, evrak mahzeni, hazine-i evrak, tasnif, tefrik, yok etme (imha)
6	1934(c)	Başvekâlet Hazine-i Evrak Dairesinde Mütetekkil Resmî ve Tarihi Evrak Tasnif Heyetine Ait İlişik Kadronun Tasdiki Hakkında Kararname	Evrak, hazine-i evrak, tasnif
7	1935	Resmî Dairelerde Bulunan Lüzumsuz Kâğıtların Ne Suretle Yok Edileceğine Dair Kararname	Evrak, yok etme (imha)
8	1936	Başvekâlet Hazine-i Evrak Dairesinde Çalıştırılacak Heyete İlişkin Bir Yıllık Bordro ile İlgili Kararname	Evrak, hazine-i evrak (arşiv), tasnif
9	1937	Başvekâlet Arşiv Dairesinde Kurulu Arşiv Tasnif Heyeti'ne Aid İlişik Kadronun Tasdiki Hakkında Kararname	Arşiv, arşiv dairesi, tasnif

10	1938	Başvekâlet Arşiv Dairesi Müdürlüğünde Kurulan Arşiv Tasnif Heyetinin 1938 Malî Yılı Kadrosu Hakkında Kararname	Arşiv dairesi, dosya, tasnif
11	1941	Ücretleri, 1941 Mali Yılı Başvekâlet Bütçesinin E Cetveline Dâhil Tahsisattan Verilmek Üzere Arşiv Dairesinde Mütetşekkil Tasnif Heyetinde Çalıştırılacaklara İlişkin Kararname	Arşiv, Arşiv dairesi, tasnif
12	1942	Ücretleri 1942 Malî Yılı Başvekâlet Bütçesinin (E) Cetveline Dâhil Tahsisattan Verilmek Üzere Arşiv Dairesi Hakkında Kararname	Arşiv, Arşiv dairesi, tasnif.
13	1943(a)	Ücretleri 1943 Mali Yılı Başvekalet Bütçesinin (E) Cetveline Dahil 73 üncü Maddesine Konulan Tahsisattan Verilmek Üzere Arşiv Tasnif Heyetinin 1943 Yılı Haziran Ayına Ait Kadronun Tasdiki Hakkında Kararname	Arşiv, evrak hazinesi, tasnif
14	1943(b)	Ücretleri 1943 Malî Yılı Başvekâlet Bütçesinin E Cetveline Dahil 73 üncü Maddesine Konulan Tahsisattan Verilmek Üzere Arşiv Tasnif Heyetinde Çalıştırılacaklara On Bir Aylık Kadronun 1/7/1943 Tarihinden Muteber Olmak Üzere Tasdiki Hakkında Kararname	Arşiv, evrak hazinesi, tasnif
15	1944	Başvekâlet Arşiv Tasnif Heyeti Kadroları Hakkında Kararname	Arşiv, arşiv deposu, evrak hazinesi, tasnif
16	1946	Arşiv Ayırma Kurulunda Çalıştırılacaklara Ait İlişik Cetvelde Yazılı Hizmetli Kadrolarının 1/1/1946 Tarihinden Geçerli Olmak Üzere Onanması ve Bu Kadrolarda Çalıştırılacakların Olağanüstü Zamdan Faydalanmaları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı	Arşiv, ayırma kurulu (tasnif komisyonu), belge, belge saklakları (depoları), ciltci
17	1947	1947 Yılı Başbakanlık Arşiv Ayırma Kurulunda Çalıştırılacak Hizmetli Kadrolarına İlişkin Karar	Arşiv, arşiv ayırma kurulu (tasnif komisyonu), belge
18	1948(a)	Ücretleri, 1948 Yılı Başbakanlık Bütçesinin (E) Cetveline Giren 61'inci (Geçici 5 Hizmetliler Ücreti) Bölümüne Konulan Ödenekten Verilmek Üzere Arşiv Ayırma Kurulunda Çalıştırılacaklara Ait Karar	Arşiv ayırma kurulu (tasnif komisyonu), belge
19	1948(b)	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kitaplığı Yönetmeliği	bütçe, cilt, defter, dergi, katalog, kitap, kitaplık, nüsha, okuma salonu, okuyucu, ödünç, tasnif
20	1950	Millî Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun	Kitap, kütüphane, tasnif

Yapılan inceleme sonucunda 1923-1950 yılları arasında bilgi ve belge yönetimi alanı ile ilgili bakanlar kurulu kararı, kanun, kararname, talimatname, tamim, yönetmelik türünde 20 tane yasal düzenleme yapıldığı tespit edilmiştir. Bu mevzuat düzenlemelerinde Kamus-ı Fransevi’de yer alan ve tablo1’de belirtilen kavramların geçip-geçmediği incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda hangi kavramların mevzuat düzenlemelerinde nasıl yer aldığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3 Kavramların Mevzuattaki Kullanımları

Kavram	Mevzuattaki kullanımı	Kullanım Adedi
Arşiv/Hazine-i evrak (Archives)	Evrak-ı perişan (1925b), evrak hazinesi (1932), evrak mahzeni / hazine-i evrak (1934b), hazine-i evrak (1934c), hazine-i evrak (1936), arşiv (1937), arşiv (1938), arşiv (1941), arşiv (1942), arşiv / evrak hazinesi (1943), arşiv/evrak hazinesi (1944), arşiv / belge saklamları (1946), arşiv (1947), arşiv (1948)	14
Arşivci/Hazine-i evrak muhafızı (Archiviste)		
Ayrırma/Tefrik (Segregation)	Ayrırma/tefrık (1934)	1
Ayıklama (Elimination)		
Belge/Evrak (Document)	Evrak (1934-a), evrak (1934b), evrak (1934-c), evrak (1935), evrak (1936), belge (1946), belge (1947), belge (1948)	8
Bibliyografya (Bibliographie)		
Bütçe (Budget)	Bütçe (1948b)	1
Cilt (Reliure)	Cilt (1925a), cilt (1925b), ciltçi (1946)	3
Defter (Registre)	Defter (1934a), defter (1934b), defter (1948)	3
Derme/koleksiyon (Collection)	Koleksiyon (1925a)	1
Dizin/İndeks (Index)		
Dosya (Dossier)	Dosya (1934b), dosya (1938)	2
İmha etmek (Destruction)	Yok etme (1934b), yok etme (1935)	2
Katalog (Catalogue)	Katalog (1934a), katalog (1948b)	2
Kataloglama (Cataloguement)		

Kitap (Livre)	Kitap (1925a), kitap (1925b), kitap (1934a), kitap (1948), kitap (1950)	5
Kütüphane (Bibliothèque)	Kütüphane (1925a), kütüphane (1925b), kütüphane (1934a), kitaplık (1948), kütüphane (1950)	5
kütüphaneci/Hafız-ı kütüb (Bibliothécaire)	Hafız-ı kütüb (1925a)	1
Müellif / Yazar (Auteur)	Müellif (1925a), müellif (1925b)	2
Nüsha (Copie)	Nüsha (1925b), nüsha (1934a), nüsha (1948)	3
Okuma/Kıraat (Lecture / Lire)		
Okuyucu/Kari (Lecteur/ trice)	Okuyucu (1948b)	1
Ödünç verme/İare (Preter)	Ödünç verme (1948b)	1
Sınıflama/Tasnif (Classification/ Classment)	Tasnif (1925a), tasnif (1925b), sınıflara ayırma (1932), tasnif (1934a), tasnif (1934b), tasnif (1934c), tasnif (1936), tasnif (1937), tasnif (1938), tasnif (1941), tasnif (1942), tasnif (1943a), tasnif (1943b), tasnif (1944), ayırma (1946), ayırma (1947), ayırma (1948a), tasnif (1948b), tasnif (1950)	19
Sürelî yayın/ Neşriyat-ı mevkute (Periodique)	Mecmua (1934a), dergi (1948b)	2
Yazma eser (Manuscrit)	Yazma kitap (1925a), yazma eser (1925b)	2

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile değişen yönetim şekline rağmen Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nden devralınan kurumlarda devamlılığın sağlandığı anlaşılmaktadır. Özellikle çalışmanın temelini oluşturan arşivcilik ve kütüphanecilik alanlarında yaşanan gelişmelere bakıldığında Osmanlı'da sadarete bağlı olan Hazîne-i Evrak'ın, Cumhuriyet döneminde başbakanlığa bağlı olarak yapılandırıldığı görülmektedir. Bu kurum 1923 yılında Hazine-i Evrak Mümeyyizliğine, 1933'te ise Başvekâlet Evrak ve Hazine-i Evrak Müdürlüğüne dönüştürülerek başbakanlık bünyesinde hizmetlerini sürdürmüştür. İlerleyen yıllarda başbakanlığa bağlı müdürlük ve daire başkanlığı olarak teşkilatlandırılmıştır. 1984 yılında Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü kurularak Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı şeklinde yeniden yapılandırılmıştır. Bu statüsünü 2018 yılına kadar devam ettirmiş ve bu tarihten itibaren Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak Devlet Arşivleri Başkanlığı adı ile hizmet vermeye devam etmektedir (Devlet

Arşivleri Başkanlığı, 2025). Türkiye Cumhuriyeti'nde henüz arşivler konusunda bir kanun çıkarılamamıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile arşivler konusunda olduğu gibi kütüphaneler konusunda da değişimler yaşanmıştır. 1920 yılında Maarif Vekâleti içinde Hars Dairesi adı altında bir birim oluşturularak kütüphaneler bu daireye bağlanmıştır. 1926 yılında Hars Dairesi kapatılarak kütüphaneler müdürlüğü kurulmuştur. 1950 yılında Milli Kütüphanenin kurulması ile ilgili kanun çıkarılmıştır. Bu kanun kütüphaneler ile ilgili tek kanundur. Kütüphaneler Müdürlüğü 1960 yılında Genel Müdürlük haline getirilerek daha önce farklı isimlerle hizmet veren kütüphaneler, halk kütüphanesi adı altında bu genel müdürlüğe bağlanmıştır. 1971 yılında Kültür Bakanlığı kurulmuş ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğünü uhdesine almıştır. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü 1982 yılındaki Bakanlar Kurulu Kararı ile Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü olmuştur. 2003 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlanan Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü günümüzde aynı isimle faaliyetlerini sürdürmektedir (Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2025).

Erken Cumhuriyet döneminde kütüphanecilik konusunda talimatname ve yönetmelik şeklinde mevzuat düzenlemeleri olduğu görülmektedir. Günümüze kadar kütüphaneler konusunda bir yasa çıkarılamamış olması arşivler konusunda olduğu gibi bu alanda çözülmesi gereken sorunların başında gelmektedir.

Bilgi ve belge yönetimi alanında kullanılan kavramların, erken Cumhuriyet dönemi olarak nitelendirilen 1923-1950 arasındaki dönemde Fransızcadan ne ölçüde etkilendiğini değerlendiren çalışma, alanın temelini oluşturan arşivcilik ve kütüphanecilik konusundaki mevzuat düzenlemelerine odaklanmıştır.

Bilgi ve belge yönetimi alanında kullanılan kavramlar üzerinden yürütülen bu çalışmada kavramların mevzuatta nasıl yer aldığı değerlendirilmiştir. Kavramları alfabetik olarak ele aldığımızda **arşiv** kavramının Fransızca olarak **archives** şeklinde ifade edildiği ve ses değişimine uğrayarak Türkçeye geçtiği ve arşiv şeklinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Arşiv kavramının mevzuattaki kullanımına bakıldığında 1937 yılına kadar *evrak-ı perişan*, *evrak hazinesi*, *evrak mahzeni*, *hazine-i evrak* şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Kavram ilk defa 1937 yılındaki mevzuat düzenlemesinde **arşiv** şeklinde kullanılmıştır.

Arşivde çalışan kişileri ifade etmek için kullanılan **arşivci** Fransızcada **archiviste** şeklinde ifade edilmiştir. Arşivde çalışanları ifade etmek için Fransızcadaki kullanımından etkilenecek kullanılan **arşivist** kelimesi olsa da **arşivci** kavramının daha geniş bir kullanım alanı bulduğu görülmektedir. **Arşivci** kelimesi arşiv kökeninden gelmekle birlikte, kavramın Türkçedeki “cı” yapım eki ile türetildiği anlaşılmaktadır. Arşivci kavramı günümüzde de aynı şekilde kullanılmasına rağmen incelenen dönem mevzuatında hiç yer almamıştır.

Arşivde, önemli bir işlem olan **ayırma/tefrik** Fransızcada **segregation** şeklinde ifade edilmektedir. Fransızcadan etkilenemeden Türkçedeki karşılığı ile kullanılan kavram mevzuatta sadece bir kez **ayırma/tefrik** şeklinde kullanılmıştır.

Arşivde, delil olma vasfını kaybeden ve saklanmasına gerek görülmeeyen evrakın tespiti işlemine **ayıklama** denilmektedir. Fransızcadan **elimination** şeklinde kullanılan kavramın Fransızcadan etkilenmediği ve günümüzde de aynı şekilde kullanıldığı görülmektedir. Kavram, incelenen dönem mevzuatında hiç yer almamıştır.

Belge/evrak arşivcilikte birbirinin yerine kullanılabilen kavramlardır. Fransızcadan **document** şeklinde kullanılan bu kavramlar mevzuatta evrak ve belge şeklinde kullanılarak sekiz defa yer almıştır. Günümüzde henüz belge vasfı kazanmamış her türlü kayıtlı bilgi anlamında kullanılmakta olan **doküman** kelimesi Fransızcadan gelse de bu kullanım incelenen dönem mevzuatına yansımamıştır.

Bibliyografya kavramı Fransızcadan **bibliographie** şeklinde ifade edilmektedir. Belirli bir konu üzerindeki kitapları konu edinen **bibliyografya** kavramı incelenen dönem mevzuatında hiç kullanılmamıştır.

Fransızcadan **budget** şeklinde kullanılan **bütçe** kelimesi Türkçeye Fransızcadan geçmiştir. Kavram, mevzuatta sadece bir kez **bütçe** şeklinde kullanılmıştır.

Arapça kökenli olan ve kitaplara geçirilen genellikle deri veya bez kaplı kapağı ve hacmi büyük bir eserin ayrı basılan bölümlerinden her birini ifade etmek için kullanılan **cilt** kelimesi Fransızcadan **reliure** kelimesi ile karşılanmaktadır. Fransızcadan etkilenmeden bugün de cilt şeklinde kullanılan kavram mevzuatta üç defa geçmiştir.

Fransızcadan **registre** olarak ifade edilen **defter** kelimesi Arapça kökenlidir. Anlam olarak iki kapak içerisinde yazı yazmak için oluşturulmuş kâğıt yapraklarını ve çeşitli bilgilerin kayıtlarının tutulduğu resmî belgeyi ifade eden kavram, mevzuatta üç defa **defter** şeklinde kullanılmıştır. Kavramın Fransızcadan etkilenmediği görülmektedir.

Bir kütüphanenin sahip olduğu kitapları ifade etmek için kullanılan **derme** ve **koleksiyon** kavramları kütüphanecilik literatüründe birbirinin yerine kullanılabilmektedir. Fransızca **collection** kelimesinden alındığı görülen kavramın mevzuatta bir defa **koleksiyon** şeklinde geçtiği görülmektedir.

Bir kütüphanenin nasıl düzenlendiğini gösteren ya da bir kitap veya dergide geçen kişi, konu, yer adı gibi bilgileri belirten alfabetik listeyi ifade eden **dizin/indeks** kavramı Fransızcadan **index** şeklinde ifade edilmektedir. Günümüzde de yaygın bir kullanımı olan indeks kavramının Fransızcadan etkilendiği görülmektedir. Bu kavram incelenen dönem mevzuatında hiç yer almamıştır.

Dilimize Fransızca **dossier** kelimesinden geçtiği görülen **dosya** kavramı mevzuatta iki defa geçmektedir.

Fransızcadan **destruction** şeklinde ifade edilen **imha** kelimesi dilimize Arapçadan geçmiştir. Günümüzde de aynı şekilde kullanılmaya devam eden kavram mevzuatta iki defa **yok etme** şeklinde yer almıştır.

Bilgiye erişim açısından çok önemli bir kavram olan ve Fransızca **catalogue** şeklinde ifade edilen **katalog** kavramının Türkçeye Fransızcadan geçtiği anlaşılmaktadır.

Günümüzde de aynı şekilde kullanılan kavram dönem mevzuatında iki defa **katalog** şeklinde yer almıştır.

Fransızcada **cataloguement** şeklinde ifade edilen **kataloglama**, Türkçede katalog kelimesinden türetilmiştir. Fransızca kökenli bir kavram olan **kataloglama** incelenen dönem mevzuatında yer almamıştır.

Tarih boyunca en önemli bilgi kaynaklarından biri olan **kitap** kelimesi Arapçadan dilimize geçmiştir. Fransızcası **livre** olan kavramın Türkçede kullanılmadığı görülmektedir. Kavram mevzuatta beş defa **kitap** şeklinde geçmektedir.

Arapça ve Farsça iki kelimenin birleşiminden oluşan **kütüphane** Fransızcada **bibliothèque** şeklinde ifade edilmektedir. Fransızca kullanımının Türkçede bir etkisinin olmadığı anlaşılan kavram mevzuatta beş defa yer almıştır.

Kütüphaneci kavramının günümüzdeki kullanımı aynı şekilde devam etmektedir. Kavramın Fransızcadaki karşılığının **bibliothécaire** olduğu görülmektedir. Türkçedeki kullanımının Fransızcadan etkilenmediği anlaşılan kavramın mevzuatta Osmanlı Devleti'ndeki kullanımına uygun olarak **hafız-ı kütüb** şeklinde yer aldığı görülmüştür.

Müellif/yazar kavramı, bir konuda yazı veya kitap yazan ya da kitap hazırlayan, bir eseri ortaya koyan kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Fransızcada **auteur** şeklinde ifade edilen **müellif/yazar** kavramının Türkçeye etki etmediği anlaşılmaktadır. Kavramın mevzuatta **müellif** şeklinde iki defa yer aldığı görülmektedir.

Nüsha kelimesi dilimize Arapçadan geçmiştir. Birbirinin aynısı olan yazılı kaynakların her birini ifade etmek için kullanılan kavramın Fransızcadaki karşılığı **copie** kelimesidir. Günümüzde Fransızcadan türetildiği anlaşılan ve bir eserin aynısını ifade etmek için kullanılan **kopya** kelimesi olsa da bu kullanım dönem mevzuatına yansımamıştır. Kavram mevzuatta üç defa **nüsha** şeklinde geçmektedir.

Türkçe kökenli bir kelime olan **okuma** Fransızcada **lecture/lire** şeklinde ifade edilmektedir. Fransızca kullanımının Türkçeye etki etmediği anlaşılan kavram, mevzuatta yer almamıştır.

Fransızcada **lecteur/trice** şeklinde ifade edilen **okuyucu** Türkçe kökenli bir kelimedir. Fransızca kullanımının Türkçeye etki etmediği anlaşılan kavram, mevzuatta sadece bir kez **okuyucu** şeklinde yer almıştır.

Kütüphanelerdeki okuyucu işlemleri arasında önemli bir yer tutan **ödünç verme** ifadesinin kökeni Türkçedir. Fransızca kullanımının **preter** olduğu kavramın Türkçede karşılık bulmadığı anlaşılmaktadır. Kavram mevzuatta **ödünç verme** şeklinde bir kere kullanılmıştır.

Literatürde birbirinin yerine kullanılan kavramlar olan **sınıflama/tasnif** bilgi kurumlarında bilgi kaynaklarının düzenlenmesi için en sık yapılan işlemlerdendir. Her iki kavramın da kökeni Arapçadır. Fransızcada **classification veya classment** şeklinde ifade edilen kavramın Türkçeye etki etmediği anlaşılmaktadır. Kavram, mevzuatta 19 kez yer alarak en sık kullanılan kavram olmuştur.

Kütüphanelerdeki önemli bir yayın grubunu ifade etmek için kullanılan *sürelî yayın* kavramı Türkçe kökenlidir. Kavramın Fransızca karşılığı olarak *periodique* kelimesi kullanılmaktadır. Literatürde *sürelî yayın* anlamında kullanılan *periyodik* kelimesi Fransızcadan gelse de bu kullanım incelenen dönem mevzuatına yansımamıştır. Mevzuatta süreli yayın türü olarak kabul edilen *mecmua* ve *dergi* kelimeleri birer kez kullanılmıştır.

Kültür tarihimiz için çok önemli bir kavram olan *yazma eser* Türkçe kökenlidir. Kavramın Fransızcası *manuscrit* şeklinde ifade edilmektedir. Ancak Fransızcadaki bu kelimenin Türkçede kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Kavram mevzuatta iki defa *yazma eser* şeklinde yer almıştır.

Kamus-1 Fransevi aracılığı ile bilgi ve belge yönetimi ile ilgili kavramların Fransızcadan nasıl alındığını ve bu kavramların 1923-1950 yılları arasındaki mevzuat düzenlemelerine nasıl yansıdığını değerlendiren çalışmada, bakanlar kurulu kararı, kanun, kararname, talimatname, tamim, yönetmelik türünde 20 tane yasal düzenleme incelenmiştir. Çalışmada aynı anlama gelenler ile birlikte toplamda 39 tane kavramın tespit edilen 20 tane mevzuat düzenlemesinde ne şekilde kullanıldığı yukarıda detaylı olarak açıklanmıştır. Yapılan inceleme sonucunda arşiv (archives), bütçe (budget), koleksiyon (collection), dosya (dossier), katalog (catalogue) kavramlarının Fransızcadan dilimize geçtiği ve bilgi ve belge yönetimi mevzuatında yer aldığı tespit edilmiştir. Mevzuatta yer almamakla birlikte arşivci (archiviste), belge/evrak/doküman (document), bibliyografya (bibliographie), indeks (index), kataloglama (cataloguement), nüsha/kopya (copie), süreli yayın/periyodik (periodique) kavramlarının bilgi ve belge yönetimi alanında kullanılan Fransızca kökenli kavramlar olduğu görülmektedir.

Çalışma sonucunda bilgi ve belge yönetimi alanında kullanılan 39 kavramdan 12 tanesinin Fransızcadan alındığı ve bu kavramlardan beş tanesinin 1923-1950 yılları arasındaki mevzuat düzenlemelerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Osmanlı bürokrasisi ile sosyal ve kültürel hayatı üzerindeki etkisi düşünüldüğünde Fransızcanın Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki bilgi ve belge yönetimi mevzuatı üzerinde önemli bir etkisinin olması ve bu etkinin bilimsel kavramlara da yansımaları doğal kabul edilebilir. Bununla birlikte yüzyılı geride bırakan Türkiye Cumhuriyeti'nde bilimsel kavramların Türkçeleştirilmesi ve Türkçe kökenli kavramların kullanımına öncelik verilmesi gerekmektedir. Özellikle günümüzde arşivcilik alan yazınında temel kavramlarda birlik sağlanamadığı “arşiv belgesi”, “arşiv malzemesi” ve “arşiv materyali” gibi sıklıkla kullanılan kavramlarda içerik, kapsam ya da kullanımdan kaynaklanan farklılıklar olduğu görülmektedir (Rukancı & Anameriç, 2021, s. 92). Bu sorunların giderilmesi için bilgi ve belge yönetimi alan yazınında bilimsel kavramlarda bütünlük sağlanması ve Türkçe kökenli kavramların kullanımına özen gösterilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Akalın, H. Ş. (2010). Sözcük bilimi ve sözlükçülük. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, XCVIII(698), 162-169.

- Aktaş, N. ve Halaçoğlu, Y. (1992). Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (122-126 ss.), 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Alpay, M. (1973). *Kütüphanecilik terimleri sözlüğü*. İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Ataman, B. K. (1995). *Arşivcilik terimleri sözlüğü: Almanca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Hollandaca, Rusça ve İspanyolca karşılıklarıyla*. Marmara Üniversitesi Arşivcilik ve Evrak Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (t.y.). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi rehberi*. 13 Ocak 2025 tarihinde <https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Yayinlar/Yayinlar.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (t.y.). *Tarihçe*. 13 Ocak 2025 tarihinde https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Sayfa.aspx?icerik=9&h=ADA45D7B737CB_C58F13C672C0AECCA8E9F0DDB54A7AB8426349949A5FDEB9E15 adresinden edinilmiştir.
- Çetin, A. (1978). Arşiv terimleri ve deyimleri. *Vakıflar Dergisi*, (12), 351-394.
- Çetin, A. (1979). *Başbakanlık Arşivi kılavuzu*. Enderun Kitabevi.
- Çiçek, N. (2017). *Harf Devrimi'nin kamu yönetimine ve yazışma geleneğine etkileri*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Durmuş, İ. (2009). Sözlük. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (398-401 ss.), 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erciyas, O. (2022). Osmanlı'da Batı dillerine ait sözlükler. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 70-78.
- Gültekin, H. (2007). *Osmanlıca tapu terimleri sözlüğü*. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü.
- Günalan, R. ve Çiçek, N. (2017). Tanzimat'ın ardından Osmanlı Devletindeki idari işlemlerde türkçe yerine mahalli dillerin kullanılması teşebbüsleri ve alınan önlemler. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3(1), 119-135.
- Karakaş, S., Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2009). *Belge yönetimi ve arşiv terimleri sözlüğü*. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Keskin, İ. (2013). Arşiv kanunlarının karakteristik yapısı üzerine bir değerlendirme. *Arşiv Dünyası*, 14(15), 6-24.
- Keskin, İ. (2016). *Arşiv kanunlarının anatomisi*. Yeditepe Yayınevi.
- Koselleck, R. (2020). *Kavramlar tarihi politik ve sosyal dilin semantiği ve pragmatikliği üzerine araştırmalar*. İletişim Yayınları.
- Kubbealtı Lügati. (t.y.). *Lügat*. 11 Ocak 2025 tarihinde <http://lugatim.com/s/LUGAT> adresinden edinilmiştir.

- Kuşçu, E. ve Yağlı, A. (2022). Yabancı dil olarak Fransızcanın Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki siyasal, kültürel ve eğitsel alanlardaki hâkimiyeti. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 467-488.
- Kütükoğlu, M. S. (1994). *Osmanlı belgelerinin dili (diplomatik)*. Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı.
- Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. (t.y.). *Hakkımızda*. 11 Ocak 2025 tarihinde <https://kygm.ktb.gov.tr/TR-3/kurulus-ve-gorevler.html> adresinden edinilmiştir.
- Lemaitre, H. ve Thompson, A. (1959). *Dört dilde kütüphanecilik terimleri sözlüğü* (haz. Leman Şenalp). Türk Tarih Kurumu.
- Özekes, M. (2024). Mevzuat. *Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* içinde <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/mevzuat>
- Özlem, D. (2003). *Kavramlar ve tarihleri I*. İnkılap Kitapevi.
- Özlem, D. (2006). *Kavram ve düşünce tarihi çalışmaları: kavramlar ve tarihleri II*. İnkılap Kitapevi.
- Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2009 Ekim). Arşivciliğe kavramsal yaklaşım. 8. *Ulusal Büro Yönetimi ve Sekreterlik Kongresi: Sosyolojik ve Hukuki Boyutlarıyla Sekreterlik Mesleği*. Ankara.
- Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2021). Arşivcilikte Aynı Dili Konuşuyor muyuz?. *Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı Tarık Akan Toplantıları III: Bilgi ve Belge Yönetimi Alanında Dil ve Anlam Uluslararası Çevrimiçi Sempozyumu*. Ankara.
- Rukancı, F., Anameriç, H., ve Başar, A. (2023). *Arşiv terimleri*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.
- Sertoğlu, M. (1955). *Muhteva bakımından başvekâlet arşivi*. Türk Tarih Kurumu.
- Sezal, İ. (1981). *Sosyal bilimlerde temel kavramlar*. Birlik Yayınları.
- Şemsettin Sami (1882). *Kamus-ı Fransevi Fransızcadan Türkçeye lûgat*. Mihran Matbaası.
- Tosun, A. R. (2019). Meral Alpay'ın kütüphanecilik terimleri sözlüğündeki kimi sözcüklerin etimolojisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 33(4), 371-378.
- TÜBA. (2025). *Türkçe bilim terimleri sözlüğü*. 10 Mayıs 2025 tarihinde <http://terim.tuba.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). *Sözlük*. 13 Ocak 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Üstün, A. (2011). *Enformasyon bilimi ve teknolojisi kavramlar sözlüğü Almanca - Türkçe, Türkçe - Almanca*. Tükdav.
- Williams, R. (2005). *Anahtar sözcükler: kültür ve toplumun sözvarlığı*. İletişim Yayınları.
- Yurdadoğ, B. U. (1974). *Kitaplıkbilim terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.